

УДК 343.98:343.74

ВИТРЕБУВАННЯ Й ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ САМОВІЛЬНОГО ЗАЙНЯТТЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ ТА САМОВІЛЬНОГО БУДІВНИЦТВА

Татарин Н.М., ад'юнкт
кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
Львівський державний університет внутрішніх справ

Стаття присвячена аналізу збирання доказів під час розслідування кримінального правопорушення стороною обвинувачення шляхом витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок. Розкрито зміст витребування й отримання, а також окреслено основні напрями використання здобутої інформації під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва.

Ключові слова: будівництво, витребування й отримання, документи, збирання доказів, земельна ділянка, кримінальне провадження, сторона обвинувачення.

Статья посвящена анализу сбора доказательств при расследовании уголовного правонарушения стороной обвинения путём истребования и получения от органов государственной власти, органов местного самоуправления, предприятий, учреждений и организаций, должностных и физических лиц вещей, документов, сведений, выводов экспертов, выводов ревизий и актов проверок. Раскрыто содержание истребования и получения, а также очерчены основные направления использования полученной информации при расследовании самовольного завладения земельным участком и самовольного строительства.

Ключевые слова: строительство, истребование и получение, документы, сбор доказательств, земельный участок, уголовное производство, сторона обвинения.

Tataryn N.M. REQUESTING AND RECEIVING INFORMATION DURING THE INVESTIGATION OF UNAUTHORIZED OCCUPATION OF A LAND PLOT AND UNAUTHORIZED CONSTRUCTION

The article is devoted to the analyses of evidence collection during the prosecution's investigation of a criminal offense by means of requesting and receiving from public authorities, local governments, enterprises, institutions and organizations, officials and individuals the things, documents, data, expert opinions, conclusions of audits and inspection reports. The work reveals the content of requesting and receiving and outlines the main directions of the obtained information usage during the investigation of unauthorized occupation of a land plot and unauthorized construction.

Key words: construction, requesting and receiving, documents, evidence collection, land plot, criminal proceeding, prosecution.

Постановка проблеми. Збирання доказів є одним із елементів доказування. Структуру збирання доказів у процесуальних джерелах розглядають як урегульовану Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України діяльність уповноважених суб'єктів щодо виявлення й фіксації в установленому кримінальним процесуальним законом порядку матеріальних та ідеальних слідів злочину або інших фактичних даних, що мають доказове значення для кримінального провадження. Процесуальне закріплення фактичних даних є необхідним елементом будь-якої слідчої (розшукової) дії, що проводиться з метою отримання (збирання) доказів або перевірки вже отриманих доказів.

Мета статті – проаналізувати збирання доказів під час розслідування кримінального правопорушення стороною обвинувачення шляхом витребування й отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; розкрити зміст витребування й отримання, а також окреслити основні напрями використання здобутої інформації під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва.

Виклад основного матеріалу. Термін «збирання доказів» є умовним, оскільки готових доказів у природі не існує. Слідчий, прокурор, працівник оперативного підрозділу, виявляючи в процесі слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій належну до конкретного кримі-

нального провадження інформацію (ідеальні чи матеріальні сліди правопорушення) та фіксуючи її в процесуальних актах, формують процесуальні джерела доказів (показання, речові докази, документи, висновки експертів). Виявлення доказів – початкова стадія в процесі їх збирання. Звертається увага на ті чи інші фактичні дані, які надалі можуть бути використані як докази. На цій стадії суб'єкт доказування має справу власне не з доказами, а лише з відповідною інформацією, що, за його припущенням, може мати подальше доказове значення. Пошук (установлення нових) або розшук (відшукування відомих) фактичних даних поєднується зі здійсненням активних дій, спрямованих на отримання доказів шляхом 1) проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 1 ст. 223, ч. 2 ст. 246 КПК України); 2) проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України (наприклад, тимчасовий доступ до речей і документів, згідно зі ст. 165 КПК України, тимчасове вилучення майна, відповідно до ст. ст. 167–168 КПК України тощо); 3) витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок та інших відомостей (ч. ч. 2, 3 ст. 93 КПК України). Збирання доказів у зазначений спосіб здійснюється сторонами обвинувачення, захисту й потерпілим (п. 19 ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 93 КПК України) [1].

Одним зі способів збирання доказів під час розслідування кримінального правопорушен-

ня стороною обвинувачення є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок. Фактично в результаті вказаних процедур можуть бути отримані речі з документами, які набувають статусу документів-доказів або речових доказів лише після проведення належних процесуальних дій (огляду, експертизи) [2].

Витребування – це висування письмової або усної вимоги сторонами обвинувачення чи захисту посадовим особам і громадянам про пред'явлення письмових документів чи предметів; виконання вимог адресатами; прийняття сторонами обвинувачення й захисту об'єктів і фіксація цієї дії в кримінальному провадженні. Витребування варто застосовувати в таких випадках: 1) коли відомо, у кого чи де зберігається річ або документ; 2) коли відсутня загроза того, що документ або річ будуть знищені, буде внесено в них зміни в період між вимогою й доставлянням об'єктів [3, с. 252–253].

Деякі вчені вказують, що витребування доказів являє собою вимогу про надання предметів і документів. Наприклад, російські науковці Г.І. Алейніков і В.В. Ясельська називають витребування владною вимогою (повноваженням) відповідного органу або особи про надання йому (їй) необхідних предметів або документів [4, с. 25; 5, с. 17]. О.Г. Шило зазначає, що витребування є зверненням із вимогою про добровільне надання речей, документів, відомостей, які мають значення для кримінального провадження [6, с. 198]. Ми погоджуємося з думкою Г.І. Алейнікова та В.В. Ясельської, що витребування як спосіб збирання доказів під час розслідування кримінального правопорушення повинно мати характер владної вимоги (повноваження), зверненої в установленій законом формі до конкретної фізичної чи юридичної особи.

Інші вчені розглядають поняття «витребування доказів» ширше за рахунок включення до нього вказівки на обов'язковість вимоги про надання предметів або документів і фіксації результатів цієї процесуальної дії [7, с. 265].

У зв'язку з відсутністю нормативного закріплення механізму застосування витребування та отримання речей, документів і відомостей стороною обвинувачення, науковці по-різному підходять до вирішення проблем практичного застосування цього способу збирання доказів, у тому числі з метою отримання речей, які можуть бути визнані речовими доказами. Неоднозначним є підхід до визначення процесуальної форми вимоги слідчого, прокурора про витребування доказів. Одні вчені відстоюють позицію щодо доцільності оформлення такої вимоги слідчого, прокурора у формі процесуального рішення. Так, Г.І. Алейніков і В.М. Іщенко вказують, що витребування доказів здійснюється шляхом винесення відповідної постанови [4, с. 26; 8, с. 418]. Інша група вчених звертає увагу на можливість витребування слідчим, прокурором доказів без винесення постанови [7, с. 265]. О.В. Астапенко вважає, що форма вимоги про витребування залежить від суб'єкта, якому вона адресується: громадянам вона може бути висунена як усно, так і письмово, а підприємствам, установам, організаціям і посадовим особам – лише в письмовій формі [9, с. 83].

Дослідження практики показують, що слідчі звертаються до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб із письмовими вимогами лише щодо надання документів. Під час досудового розслідування, якщо добровільна видача речей, документів, відомостей неможлива, процесуальний порядок їх отримання інший. Сторона кримінального провадження повинна звернутися до слідчого судді з клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, тоді це питання вирішується ухвалою слідчого судді, суду за результатами розгляду такого клопотання [10].

Здійснивши аналіз наведених теоретичних підходів, слідчої й судової практики, потрібно вказати, що норма ч. 2 ст. 93 КПК України прямо передбачає можливість витребування й отримання стороною обвинувачення речей, які можуть бути визнані речовими доказами. У разі обрання вказаного способу збирання доказів під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва потрібно враховувати ризики отримання витребуваної речі (документу) в незміненому вигляді (оскільки після отримання вимоги річ може бути знищена, змінена або підмінена іншою річчю), особливості речі (оскільки за допомогою витребування не можуть бути отримані речі, вилучені законом із обігу), обставини зберігання речі (оскільки для кримінального провадження може мати значення не лише певна річ, а й місце та умови її зберігання), а також строки досудового розслідування в певному кримінальному провадженні (оскільки між направленням вимоги про надання речі та її отриманням проходить певний проміжок часу).

В.М. Іщенко вказує, що до простого витребування об'єкта доцільно вдаватися в таких випадках: 1) точно відомо, що в певної особи зберігається предмет або документ, який цікавить слідство (суд); 2) обстановка, у якій він зберігається, не має доказового значення або вона мала таке значення раніше, але початковий зв'язок об'єкта з обстановкою вже порушено перебігом події; 3) відсутні підстави до побоювання, що в період між направленням вимоги й доставкою предмета чи документа останні можуть бути навмисно або через необережність перекручені або знищені [8, с. 418]. Тому, якщо немає гарантій отримання витребуваної речі в незміненому вигляді, необхідності отримання речей, вилучених законом із обігу, наявності потреби в огляді місця й умов зберігання речі та з урахуванням строків досудового розслідування, слідчий, прокурор вправі одержати її за допомогою застосування інших способів збирання речових доказів: проведення обшуку або виїмки під час тимчасового доступу до речей.

Відповідно до ч. 1 ст. 16 КПК України, позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України. Аналіз ч. 1 ст. 16 КПК України і ст. 7 КПК України, яка закріплює, що зміст і форма кримінального провадження мають відповідати загальним засадам кримінального провадження, дає змогу стверджувати, що витребування речей має здійснюватися виключно на підставі ухвали слідчого судді, суду [1].

Як обґрунтовано вказує С.О. Ковальчук, зміст витребування й отримання від органів держав-

ної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей не відповідає змісту тимчасового доступу до речей і документів як заходу забезпечення кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 1 ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та в разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом вилучити їх (здійснити їх виїмку). Витребування й отримання речей, документів, відомостей як спосіб збирання доказів стороною обвинувачення передбачає їх отримання слідчим, прокурором за результатами виконання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією, службовою або фізичною особою процесуально оформленої вимоги про надання доказів. Водночас процесуальний порядок витребування й отримання речей, документів, відомостей може відповідати закріпленому нормами глави 15 КПК України порядку тимчасового доступу до речей і документів [11, с. 143–144].

Отримання – це доставляння сторонами обвинувачення й захисту, посадовими особами та громадянами письмових документів і предметів з проханням про їх залучення до кримінального провадження з фіксацією цього факту.

Отримання речей, документів і відомостей від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб може розглядатися як самостійний спосіб збирання доказів лише в тих випадках, коли надання доказів здійснюється ними добровільно й за відсутності обов'язкової вимоги слідчого, прокурора про їх надання [3, с. 253].

Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна та О.Г. Шило зазначають, що правова природа отримання доказів, на відміну від витребування, інша. Отримання полягає в прийманні того, що надсилається, надається або вручається. Тобто, під час отримання певна особа добровільно передає, надає, представляє матеріали слідчому чи прокуророві. Для деяких учасників кримінального провадження законом передбачено право збирати й подавати (або тільки подавати) докази слідчому, прокурору, слідчому судді, а під час судового розгляду – суду. Це, зокрема, право підозрюваного (п. 8 ч. 3 ст. 42 КПК України), обвинуваченого (п. 2 ч. 4 ст. 42 КПК України), законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ч. 5 ст. 44 КПК України), захисника (ч. 4 ст. 46 КПК України), потерпілого (п. 3 ч. 1 ст. 56 КПК України), представника та законного представника потерпілого (ч. 4 ст. 58, ст. 59 КПК), цивільного позивача, цивільного відповідача, їхніх представників і законного представника цивільного позивача (ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, ч. 3 ст. 63, ст. 64 КПК України). Отже, вказане право зазначених осіб кореспондує обов'язку слідчого та прокурора прийняти (отримати) представлені матеріали, якщо вони мають значення для кримінального провадження [6, с. 198].

Правоохоронні органи в межах розслідування кримінального провадження можуть витребувати від органів, які здійснюють державний контроль за використанням та охороною земель,

дотриманням вимог законодавства України про охорону земель, такі документи:

- витяг із Державного земельного кадастру про земельну ділянку (це документ, що підтверджує наявність відомостей про земельну ділянку в Державному земельному кадастрі й містить дані про площу земельної ділянки, цільове призначення, обмеження у використанні, склад земельних угідь та інші відомості). Складовою витягу є кадастровий план земельної ділянки;

- документи, які підтверджують право власності (чи користування) земельною ділянкою;

- належним чином засвідчену, прошиту та пронумеровану копію Технічної документації із землеустрою щодо передання земельної ділянки в оренду, погоджену відділом Держкомзему;

- належним чином завірені копії рішення сільської, селищної, міської ради «Про передачу земельної ділянки у приватну власність і користування»;

- з Управління Держкомзему витребувати інформацію про те, за ким і на підставі яких документів зареєстрована земельна ділянка;

- витребувати з Управління держкомзему належним чином завірені копії Державного акта на право власності на земельну ділянку;

- витребувати з Управління держкомзему належним чином завірені копії договору купівлі-продажу земельної ділянки;

- копії документів Державного земельного кадастру (індексні кадастрові карти (плани) України, Автономної Республіки Крим, областей, районів, сіл, селищ, міст; індексні кадастрові карти (плани) кадастрової зони, кадастрового кварталу; кадастрові карти (плани) Автономної Республіки Крим, областей, районів, сіл, селищ, міст, інші тематичні карти (плани), перелік яких установлюється Порядком ведення Державного земельного кадастру; Поземельні книги), а також документів, що стали підставою для внесення відомостей до нього. Відлучення оригіналів таких документів забороняється. Також до Державного земельного кадастру включаються такі відомості про земельні ділянки: кадастровий номер; місце розташування; опис меж; площа; міри ліній по периметру; координати поворотних точок меж; дані про прив'язку поворотних точок меж до пунктів державної геодезичної мережі; дані про якісний стан земель і про бонітування ґрунтів; відомості про інші об'єкти Державного земельного кадастру, до яких територіально (повністю або частково) входить земельна ділянка; цільове призначення (категорія земель, вид використання земельної ділянки в межах певної категорії земель); склад угідь із зазначенням контурів будівель і споруд, їхніх назв; відомості про обмеження у використанні земельних ділянок; відомості про частину земельної ділянки, на яку поширюється дія сервіту, договору суборенди земельної ділянки; нормативна грошова оцінка; інформація про документацію із землеустрою та оцінювання земель щодо земельної ділянки та інші документи, на підставі яких установлено відомості про земельну ділянку [12].

Під час витребування та отримання речей, документів і відомостей від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових і фізичних осіб при розслідуванні самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва варто мати на увазі, що за письмовим запитом правоохоронні органи мають право ви-

требувати від територіальних органів земельних ресурсів лише завірені належним чином копії документів, необхідні для проведення перевірок. Територіальний орган земельних ресурсів готує відповідні копії, належним чином їх завіряє та із супровідним листом (із детальним описом усіх документів із зазначенням серії, номера документа, кількості аркушів) передає відповідному запитуваному органу. За письмовим запитом оригінали документів не видаються.

Крім того, потрібно зауважити, що, відповідно до законодавчих актів, правоохоронні органи для виконання покладених на них обов'язків наділені правом одержувати безоплатно від підприємств, установ і організацій за письмовим запитом документи [13].

Висновки. Витребування та отримання речей – це рівноцінні й самостійні способи збирання документів-доказів. Вони прості за формою, не зачіпають законні права та інтереси громадян. Фактично в результаті вказаних процедур можуть бути отримані предмети з документами, які набувають статусу документів-доказів або речових доказів лише після проведення належних процесуальних дій (огляду, експертизи).

На нашу думку, витребування під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва має відбуватися у письмовій формі, оскільки тоді воно буде мати офіційний характер і відповідати нормам діловодства.

Під час розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, використовуючи такий спосіб збирання доказів, як витребування та отримання, потрібно враховувати реальну можливість отримання витребуваної речі в незміненому вигляді, обставини зберігання речі, а також строки досудового розслідування в певному кримінальному провадженні.

Важливо пам'ятати, що головна мета отримання сторонами кримінального провадження речей, документів і відомостей полягає в тому, щоб забезпечити можливість використання їх у доказуванні, сформувавши доказ, який буде відповідати вимогам належності й допустимості, оскільки обов'язок доказування цих властивостей доказів покладається на сторону, яка їх подає. Якщо речові докази отримані слідчим, прокурором, вони обов'язково оглядаються,

фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Оцінка доказів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1280050749251/pravo/otsinka_dokaziv.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
4. Алейников Г.И. Теоретические и практические вопросы деятельности защитника по собиранию доказательств в стадии досудебного следствия по законодательству Украины и России : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.И. Алейников. – М., 2004. – 196 с.
5. Ясельская В.В. Деятельность адвоката-защитника по собиранию доказательств на стадии предварительного расследования : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В.В. Ясельская. – Томск, 1999. – 198 с.
6. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевой, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Каплініної та О.Г. Шоло. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / [О.М. Бандурка, С.М. Блажівський, С.П. Бурдоль та ін.] ; за заг. ред. В.Я. Тація, П.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 2012. – 768 с.
8. Іщенко В.М. Проблеми юридичної визначеності належних способів збирання фактичних даних як критерію допустимості доказів у кримінальному процесі / В.М. Іщенко // Форум права. – 2010. – № 4. – С. 413–421.
9. Астапенко О.В. Витребування та подання предметів і документів як способи збирання доказів на досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О.В. Астапенко. – К., 2009. – 249 с.
10. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
11. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування / С.О. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 5. – Т. 3. – С. 140–145.
12. Про державний земельний кадастр Закон України від 07.07.2011 (зі змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
13. Щодо порядку витребування правоохоронними органами та органами прокуратури інформації, документів, матеріалів з територіальних органів земельних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://shkolaw.in.ua>.